

УДК 821.161.2.09

С. С. Журба

**ХУДОЖНЯ ПРАКТИКА В МЕЖАХ СОЦРЕАЛІЗМУ:
ДОСВІД «ПОДВІЙНОГО» ЖИТТЯ ТА «ПОДВІЙНОГО» МОВЛЕННЯ
Рецензія на монографію Шарової Т. М. «Автор і текст у системі соцреалізму:
природа естетичного конформізму та поетика компромісу
(на матеріалі творчості К. Гордієнка)» (Мелітополь, 2019)**

У критичній розвідці подаємо рецензію на монографію Т. Шарової «Автор і текст у системі соцреалізму: природа естетичного конформізму та поетика компромісу (на матеріалі творчості К. Гордієнка)». Акцентовано увагу на тому, що сенс і цінність роботи Т. Шарової в тому, що авторка акцентує не лише на історико-літературній проблематиці, а й уперше представляє ряд теоретичних питань, як-то: загальні маркери соцреалістичної парадигми, «мова співробітництва», політична регламентація естетичних норм тощо.

Ключові слова: соціалістична парадигма, канон, конформістські стратегії, компроміс, дискурс.

DOI 10.34079/2226-3055-2020-13-22-96-98

Сучасний літературознавчий дискурс, як український, так і закордонний, активно демонструє зацікавлення радянським літературним каноном та умовами підцензурної творчості в межах соціалістичного реалізму. За останнє десятиліття література цього періоду набула статусу такої, яка має попит і в критиків, і в читачів. Прикметно, що у сфері наукового зацікавлення не тільки доробок письменників першої величини, визнаних митців слова (Павла Тичини, Максима Рильського, Миколи Бажана, Олександра Довженка, Юрія Смолича та багатьох інших), а й спадщина вітчизняних літераторів т. зв. другого ряду, літературно-художні практики яких спрямовувались на утвердження радянської ідентичності.

Реінтерпретація культурного досвіду тоталітарної культури та аналіз національної проєкції соцреалізму пов'язаний із системним осмисленням альтернативного дискурсу. За влучним висловлюванням Віри Агеєвої, прочитанням «текстів-шифрів з подвійним дном, в яких дуже завуальовано, часом непізнавано-перевернуто, дзеркально, в якійсь зворотній, зміщеній чи спотвореній перспективі відбивався реальний психологічний досвід сподівання, тривоги, страху, події, розрахунки, переживання» творця слова. А, отже, з визначенням прихованої (метафоричної) опозиції та ґрунтовним аналізом протилежної до офіційної ідеології системи цінностей.

Літературознавчу парадигму досліджень про соцреалізм, специфіку соцреалістичної творчості, соцреалістичний наратив, що розгорталася в умовах контролю влади, прикметно доповнює монографія Т. Шарової «Автор і текст у системі соцреалізму: природа естетичного конформізму та поетика компромісу (на матеріалі творчості К. Гордієнка)», в якій заявлена проблема мистецьких переорієнтацій, конформістських інтенцій та компромісів, простежена «на різних структурно-функціональних рівнях художньої системи, що інтегрує епіку, публіцистику й літературну критику К. Гордієнка».

Безумовно, монографія актуальна за кількома аспектами. По-перше, як одне із можливих розв'язань важливої проблеми естетичного конформізму й поетики

компромісу, зумовлених суспільно-політичними та історичними причинами. По-друге, як вдала спроба дослідити смислові інверсії у структурі художнього тексту «патріарха української прози» К. Гордієнка, творчість якого віддзеркалює етапи мистецьких переорієнтацій, шляхи «примирення» з дійсністю. По-третє, цікавим підходом до обґрунтування та апробації на конкретному літературному матеріалі нових механізмів до аналізу радянських дискурсивних практик. Під таким кутом зору важлива й давно назріла проблематика розглядається вперше. До слова, новаторського змісту вона набула в численних наукових напрацюваннях Т. Шарової, у виступах на різноманітних семінарах, конференціях, зрештою, набула завершеного вигляду в рецензованій монографії.

Широко представлені в дослідженні теоретичний та критичний матеріал, архівні джерела, журнальна й газетна хроніка тощо дають чітке уявлення й розуміння логіки конструювання українського літературного соцреалізму, обґрунтовують специфіку соцреалістичного міфотворення та репрезентують проблеми українського літературно-мистецького процесу 20–80-х років ХХ століття. Осмисливши доволі розлогий масив текстів літературознавчого й художнього плану, дослідниця його диференціювала й виокремила пріоритети, серед яких – конформістські стратегії, «мова співробітництва» та специфіка їхньої реалізації у творчості Костя Гордієнка. До того ж, долучивши до аналізу малодосліджені літературні твори українських письменників, художня практика яких тривала одночасно з Гордієнковим словотворенням, автор наукової праці схарактеризувала інтегральні компоненти українського соцреалізму та узагальнила технологію утворення та репрезентації в літературі естетичного конформізму.

Сенс і цінність роботи Т. Шарової в тому, що вона не лише акцентує на історико-літературній проблематиці, а й уперше представляє ряд теоретичних питань, як-то: загальні маркери соцреалістичної парадигми, «мова співробітництва», політична регламентація естетичних норм тощо. Причому в монографії означений аспект розглядається як на рівні індивідуальних творчих реакцій митця («структури подвійного життя, подвійного художнього мислення», амбівалентність, роздвоєння тощо), так і на рівні художніх стратегій письма.

У монографії, напевне, вперше здійснена й реалізована думка про найбільш знакові феномени соцреалістичного міфотворення, перегляд яких на матеріалі прози й публіцистики Костя Гордієнка, поглиблює знання про природу літератури соцреалізму, розкриває приховані семантичні пласти, що актуалізуються в контексті тотальної соціальної детермінації буття. Безумовно, все це потребувало від авторки монографії поєднання різноманітних підходів до дослідження, обраних відповідно до наукової проблематики, теоретичних питань та специфіки досліджуваного матеріалу. Однак у роботі імпонує не стільки їх багатий вибір, скільки специфіка поєднань та майстерність переходів від одного методологічного інструменту до іншого, як того вимагає текст.

Зрештою, маємо визнати, що монографія Т. Шарової «Автор і текст у системі соцреалізму: природа естетичного конформізму та поетика компромісу (на матеріалі творчості К. Гордієнка)» як з теоретичної точки зору, так і з історико-літературної, робить помітний внесок у процес вивчення історії української літератури ХХ століття. Зокрема такого складного й неоднозначного пласта, як література соцреалістичного зразка.

Список використаної літератури

1. Шарова Т. М. Автор і текст у системі соцреалізму: природа естетичного конформізму та поетика компромісу (на матеріалі творчості К. Гордієнка) : моногр. / Т. М. Шарова. – Мелітополь : ФОП Одиног Т. В., 2019. – 400 с.
Рецензія надійшла до редакції 10.05.2020.

S. Zhurba

WORKS OF FICTION WITHIN SOCIAL REALISM:

EXPERIENCE OF «DOUBLE» LIFE AND «DOUBLE» SPEECH

Review of T. Sharova's monograph «An author and text in social realism system: the nature of aesthetic conformism and the poetics of artistic compromise (based on the material of K. Gordienko's works)» (Melitopol, 2019)

The critical research is aimed to review T. Sharova's monograph «An author and text in social realism system: the nature of aesthetic conformism and the poetics of artistic compromise (based on the material of K. Gordienko's works)». The attention is paid to the relevance of the book, defined in three aspects. First, the researcher shows one of the possible solutions to the important issue of aesthetic conformism and the poetics of compromise, due to socio-political and historical reasons. Secondly, a successful attempt to explore semantic inversions in the structure of «the patriarch of Ukrainian prose» K. Gordienko's fiction text, whose work reflects the stages of artistic reorientation and the ways of «reconciliation» with reality, has been made. Third, an interesting approach to substantiation and testing of new mechanisms for the analysis of Soviet discursive practices based on a specific fiction material has been demonstrated.

It is proved that sense and value of T. Sharova's work is that the author focuses not only on historical and fiction issues, but also presents for the first time a number of theoretical issues, such as general markers of the socialist paradigm, «language of cooperation», political regulation of aesthetic norms, etc. Moreover, within the monograph, this aspect is considered both at the level of writer's individual creative reactions and at the level of fiction writing strategies. The author of the scientific work has characterized the integral components of Ukrainian social realism and generalized the technology of formation and representation in the aesthetic conformism literature. It has been emphasized that the work of K. Gordienko, firstly, illustrates clearly the role of the artist in totalitarian conditions; secondly, it reflects the tragic result of balancing the ethical and aesthetic principles with the imposed Soviet «from above» style; thirdly, it reveals the adaptation practices of the author-creator, sheds light on the logic of both forced and voluntary conformism.

In conclusion, T. Sharova's monograph from a theoretical standpoint as well as historical and literary points of view makes a significant contribution to the study of the history of the twentieth century's Ukrainian literature. In particular, a complex and ambiguous layer of social realistic literature has been studied.

Key words: *socialistic paradigm, canon, conformist strategies, compromise, discourse.*